

GR5A - Grande Randonnée

Bart Lenoir ♦ Van links naar rechts: Hilde Daem, Marc Dubois, Paul Robbrecht, Christian Kieckens, Marie-José Van Hee, De Singel, Antwerpen 1997.

Crispijn Van Sas, *The Valley*, 2013 ♦ In zijn vrij werk gaat architectuurfotograaf Crispijn Van Sas op zoek naar toevallige ontmoetingen en gebeurtenissen in de stad. Uitzonderlijk verkent hij het landschap in de Lage Landen, met deze foto als resultaat. We kozen dit beeld omdat het refereert naar het vestenlandschap dat Léon Stynen ontrooft in de jaren zestig wanneer hij de opdracht kreeg om het Koninklijk Conservatorium te ontwerpen. Waar nu wagens, trucks en treinen passeren, schaatsen de Antwerpenaars tijdens de koude winters.

David Grandorge, *Narva II*, 2016 ♦ David staat gekend als één van de tophotografen in de Britse architectuurwereld. In 2008 bezocht hij Marie-José's woning voor de eerste keer. Net als zij verkiest David weinig comfort; hij reist steevast met alleen maar een rugzak en een paar stevige stap schoenen. Voor een tentoonstelling op de Architectuurbijeenkomst van Venetië in 2016 trok hij met Jonathan Lovekin door de Baltische staten op zoek naar de oorsprong van schone energieproductie. Hier maakte hij dit poëtische beeld van een stalen brug in een winterlandschap. We brengen deze foto in dialoog met het werk van René Guiette, op de plaats waar een stalen brug Stynens Conservatorium verbindt met Beels uitbreiding.

Dominique Issermann, D1187 Anne Issermann, Pont de Normandie, juni 1996 ♦ Een afwezig beeld dat een beroep doet op jullie beelding. Marie-José kwam deze foto tegen op *Les Rencontres d'Arles*. Ze gebruikte het in haar lezing om te praten over het dromen van/onder/over een brug, over het verlangen een brug te mogen ontwerpen, een verbinding tussen twee plaatsen. We hebben op verschillende momenten geprobeerd om Marie-José's favoriete beeld te tonen, in publicaties of op deze tentoonstelling, maar zonder resultaat. We zien een jonge vrouw die lijkt te slapen op een wand die weg van rivier scheidt. De foto wordt verticaal doorkruist door een drukke verkeersader in het landschap, een brug vanwaar het monotone geluid van het passerende verkeer vertrekt. Op deze plek staan we even stil bij dit beeld, geprankt tussen de symfonieën in de concertzalen en het terras langs de lawaaiërige Antwerpse ring.

Hélène Binet, Dimitris Pikionis, Acropolis, Athens, Greece, 1989 ♦ Deze zwart-witfoto's uit het vrije werk van architectuurfotograaf Hélène Binet tonen de paden die de Griekse architect Dimitris Pikionis aanlegde op de hellingen van de Filopappouheuvel nabij de Acropolis in Athene. Door hun contextualiteit en landschappelijkheid spelen deze speelt aangelegde paden een belangrijke rol in het werk van Marie-José Van Hee; op verschillende momenten reisde Marie-José naar Athene, met studenten of met collega's van het bureau en steevast nam ze ons mee op pad. In De Singel verwijzen ze naar de hellende paden die Stynen aanlegde rondom de blauwe en rode concertzaal.

PR5A - Petite Randonnée (A-D)

An Fonteyne, 1992 - 2021 ♦ Marie-Jose Van Hee is niet alleen een geweldig mens en een zeer getalenteerd architect, ze besteedde ook veel van haar tijd aan het doorgeven van kennis aan volgende generaties architecten. 1992-2021, 30 jaar, 661 studenten.

Annemie Depuydt, en profondeur ♦ Generositeit
bruutheid soberheid terughoudenheid natuurlijk tactiel
juist diepte.

Aslı Çiçek ♦ Bloem en José, genomen op 12 juli 2018, 10:42 a.m, in de tuin van Museu Calouste Gulbenkian. ♦ “Als je erg sterk bent, dan moet je ook erg aardig zijn.” Pippi Langkous.

Benoît van Innis, vals perspectief... ♦ Marie-José leerde Benoît kennen naar aanleiding van het ontwerp van de pleinen in Deince. Dit kleine werkje in olieverf op aluminium hangt op deze locatie in haar woning, en Marie-José loopt er elke ochtend langs op weg naar de douche, een zonnige dag tegemoet. MijVla

Ben Rea ♦ Tijdens mijn periode bij Marie-José had ik het geluk langere tijd in het Prinsenhof door te brengen, aantekeningen te maken van bepaalde details van Huis Van Hee voor de installatie in De Singel, en omliggende bouwplaatsen te bezoeken. Deze geprojecteerde doorsneden brengen de afzonderlijke projecten samen in één tekening, een doorsnede door de buurt. Straat, huis, erf en tuin worden gelezen als één enkel, voortdurend evoluerend project, een retrospectief manifest, een incrementeel masterplan.

Berlinde De Bruyckere ♦ De doos van Pandora waarin alleen de hoop is achtergebleven. Een doos met een loden roos, het boek 'De Wetten' van Connie Palmen en een brief aan jou.

Carmen Osten, Piazza Grande, Arezzo, 1835 ♦ Marie-José Van Hee heeft mij de liefde voor Italië en Pierro della Francesca meegegeven, die nauw verbonden was met Arezzo. Deze ets toont het centrale plein van de stad. Het is een knipoog naar de vele mooie pleinen die we samen hebben ontworpen en de historische postkaarten waar we ons door lieten inspireren. Daarnaast draagt deze ets ook het vakmanschap in zich (hoewel vakvrouwschap hier niet zou misstaan), een kennis van het maken, een gevoeligheid zonder fragiel te zijn. Hij is ook mooi, als werk op zich, ik hoop dat José dit ook vindt....

Caroline Pauwels † ♦ In 2021 vroeg je met je gekende lach om eens naar je appartement aan zee te komen kijken. Het idee was om de zolder toegankelijk te maken via een boeketrap. Je hebt ons allen veel te vroeg moeten verlaten. Rust in vrede. MJVHta

Cathérine Biasino & Marie Mees, Verweven - Foto: Filip Dujardin ♦ Onze gezamenlijke liefde voor textiel bracht ons dichter bij elkaar. We zijn een beetje verweven geraakt. Meermaals werd het huis van Marie-José gebruikt voor onze fotoshoots met Filip Dujardin voor

Luc Deleu, Bakstuurboord ♦ Het appartementencomplex *Barcelona Towers*, 1989-92 van Luc Deleu & T.O.P. office omvat onder meer een trap die twee identieke torens bedient, één horizontale en één verticale. Op vraag van het Kröller-Müller museum werd een houten 1:1 schaalmodel van de trap gebouwd in 1991. Als uitloper van de *Future Plans* tentoonstelling van het Vlaams Architectuurinstituut, werd het ontwerp voor de trap herwerkt naar een beleefbare sculptuur, geplaatst op het terras van De Singel.

Maarten Vanden Abeele, *Opwijk*, 2014 ♦ Voor het Slow-festival dat Archipel organiseerde in het Brugse Concertgebouw, vroegen we aan Maarten om een film te maken over het huis met dokterspraktijk in Opwijk. Het stadswefsel waarin dit huis zich inpast, wordt in de verf gezet door het ochtendlijke klokkengelui, enkele fragmenten uit een gesprek met François Englert en een spin in zijn web.

Metasequoia glyptostroboides ♦ Een nieuwe bewoner en genereus gebaar voor de bezoekers van De Singel.

Reiner Lautwein ♦ We wilden een hommage brengen aan het werk van Christian, die ons enkele jaren geleden verliet. In 1997 realiseerde Christian op uitnodiging van Katrien Vandermarliere een *tafellandschap*. Deze installatie ging een directe relatie aan met het lichaam van de bezoekers en contextualiseerde de hellingen die Léon Stynen voor de kunstencampus bedacht. Rechts op dit beeld zien we een vensteropening met een suggestie van de wilde tuin achter het Conservatorium. Een kleine foto van Bart Lenoir met Hilde, Marc, Paul, Christian en Marie-José blikt terug in de tijd.

> Neem zeker een kijk bij het Kabinet Christian Kieckens, een bibliotheek en studieruimte gecreëerd als hommage aan Kieckens' bijdrage aan de architectuurcultuur in Vlaanderen en Brussel.

René Guiette, *Wanklank*, jaren 60 ♦ We vonden het belangrijk om dit muurschilderij opnieuw te integreren in het dagelijkse parcours van de vele gebruikers van De Singel door het vervangen van de gesloten branddeuren door beglase exemplaren. Er tegenover hangt een kleine foto uit het vrije werk van architectuurfotograaf David Grandorge..

> Verken zeker ook het *On Sculpture parcours*, die op verschillende plekken in en rond de gebouwen van De Singel, een groeiende collectie aan permanente kunstwerken tentoon stelt.

Alle teksten van de *GR5A - Grande Randonnée* zijn geschreven door Marie-José Van Hee architecten. Alle teksten van de *PR5A - Petite Randonnée* zijn geschreven door de deelnemers aan de *Jardin Des Amie.s*, tenzij vermeld als Marie-José Van Hee architecten (M|V|H).

The Alfred Collection. Iedere keer een ontdekkingsreis vol verwondering! Telkens met een andere verrassende lichtinval.

Céline Declercq ♦ “Zorg dragen voor architectuur”.
Is de intentie om te koesteren. Betekenissen uit het
verleden te begrijpen. Toekomstige mogelijkheden voor te
stellen. Een idee introduceren. Het helpen evolueren. Om
het te zien groeien. Precies te zijn. Afstand te nemen. Tijd
geven. Terugkomen. Kritisch zijn. Begripvol zijn. Genereus
zijn. Evenwicht vinden. Voortdurend te zijn. Te creëren. In
stand te houden. Te leven.

Claudia and Patrick Lynch ♦ In 2015 kwamen we met een groep van vijftientig naar Gent. Marie-José opende voor ons haar deur, haar armen en haar wijfnissen. We voelden ons zo blij dat we konden genieten van haar werk en haar gulheid. Met ons gedicht en onze tekening willen we die beleving vatten, alsook de vereniging van het huiselijke en het openbare, of van het persoonlijke en het universele, die we zo inspirerend vinden in Marie-José Van Hee's projecten.

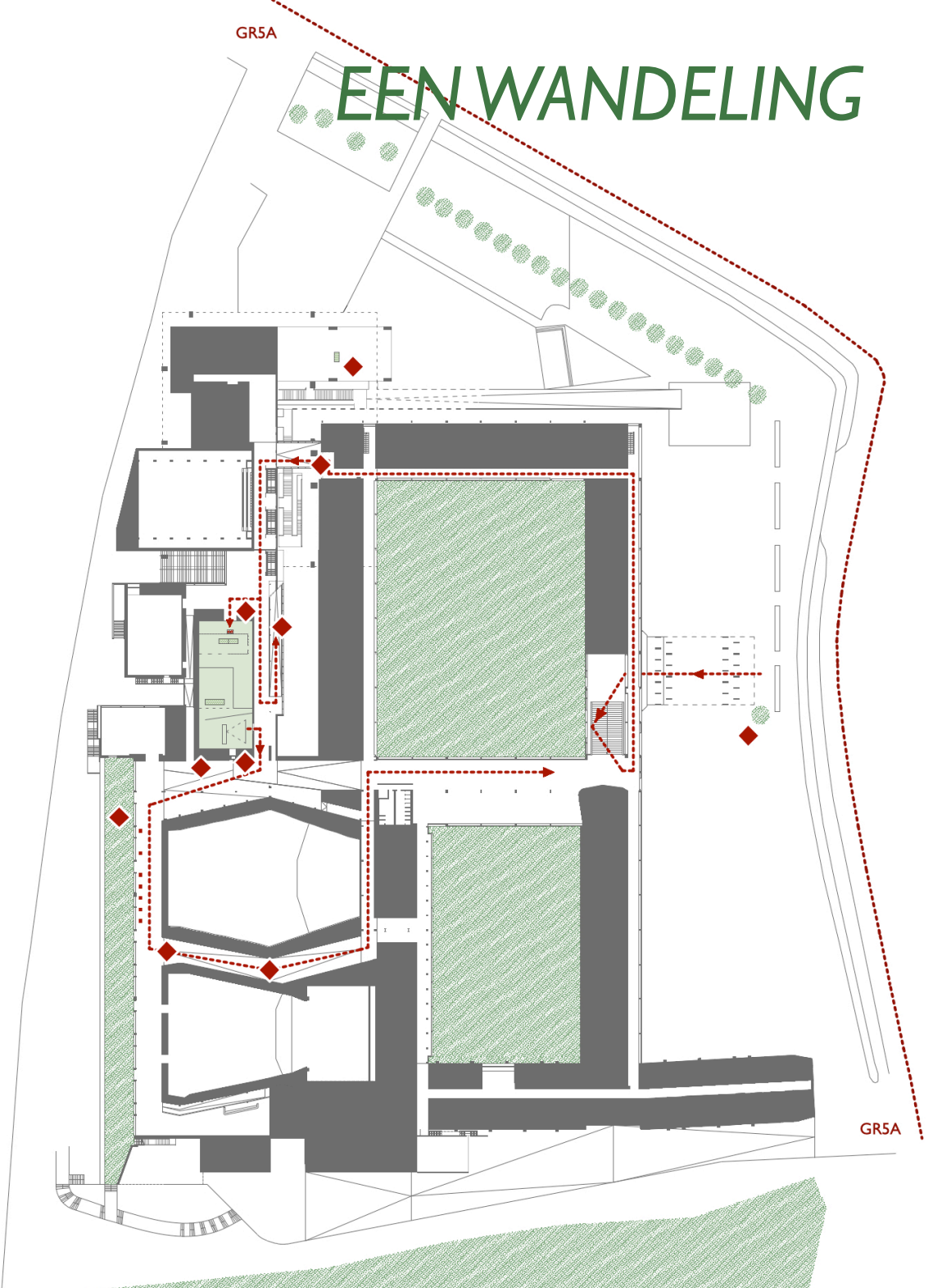
Daniel Libens, Het beeldenpark in Wandås, Zweden, toont 'A house for Edwin Denby' van Robert Wilson, 2000 ♦ Het huis werd gebouwd in Shaker stijl en lijkt simple en slank. Ondanks dat er binnen lichten aanwezig zijn, kan men niet naar binnen. Het heeft desondanks een sterke indruk op de achtergelaten, zoals Marie-José's eigen huis in de Gentse Varkensstraat.

Daniel Libens & Jacob F. Schokking, *Hut & Huis* ♦ Eind 70'er jaren, toen José zich net als architect had ontpopt, waren wij nog verwarde studenten aan de kunstacademie te Gent. Het glazen plafond in de architectuurbranche was indertijd nog duimendik en José heeft er haar hoofd de eerste jaren menigmaal aan gestoten. Zij en anderen hebben zich toen eendorheen gevochten met evenveel wilskracht als talent. De oude zakken hadden het nakijken. Voor de Tuin der Vrienden kozen wij twee documentaire foto's uit eerdere projecten van ons. Een hommage aan José's pure gevoel voor esthetiek en aan haar woeste creativiteit.

Daniel Rosbottom, *Private House, London* - Foto: David Grandorge ♦ De tekst is de overpeinzing, in de vorm van een poëtische brief, van een bezoek aan het huis van Marie-José Van Hee in Gent, dat het startpunt was van een reeks vriendschappen en naderhand van het denkproces over een ander huis, in Londen. Twee foto's van dit huis, genomen vanaf de straat en vanuit de tuin, zijn gemaakt door David Grandorge, wiens foto's van Marie-José's huis elders in de tentoonstelling te zien zijn.

David Grandorge ♦ In deze foto, 's nachts genomen in de zomer van 2008, worden de buitenmuren van het huis, besmeurd met "bastaardmortel", gedeeltelijk verlicht door het licht van een huis aan de overkant van de smalle middeleeuwse straat waarin het staat.

MARIE-JOSE VAN HEE ARCHITECTEN

DE SINGEL - ANTWERPEN - 30.XI.MMXXII - 21.V.MMXXIII

PR5A - Petite Randonnée (D-F)

Diedinde Verhaeghe ♦ A walk. Heen en weer met het veer. Trappen, hellingen, terrassen maken het landschap. Poorten naar de veerboot, bij eb of vloed of iets ertussenin. A walk. Een wandeling in huis. Als de trappen en de interne circulatie kloppen, past alles in elkaar. Een trap die een bibliotheek en een werkplek wordt. Licht en doorzichten. Verticaal en diagonaal. De trap die plooit, die ruimtes aan elkaar breidt en de kamers dicht bij elkaar brengt. Een berg trappen. Een klim in huis.

Dirk Braeckman, M.J.-H.G.-18 #1 2018 & M.J.-H.G.-18 #2, 2018 - Courtesy de kunstenaar en Zeno X Gallery, Antwerpen ♦ Dit uit twee beelden bestaande fotografische werk van Dirk Braeckman werd gemaakt naar aanleiding van de Architectuurbiënnale van Venetië in 2018, waar het geplaatst werd op de wanden van de *Corderie dell'Arsenale*. Voor deze gelegenheid komen ze terecht in de *Petite Randonnée*-sectie van de tentoonstelling, in een ruimte die eveneens in schaduwen gehuld is: de douchekamer van Marie-José. Van hieruit krijgt men zicht op de beelden die Dirk maakte van de buitentrapp en de tuin, tijdens het voorjaar van 2018. ^{MJ/VH}

Dirk De Meyer, *Abbaye du Thoronet, abdijkerk, 2006* ♦
 Trap, schaduw en binnenvallend licht.
 Steen, textuur, ordening.
Une promenade. Architecturale et autre.
 In de Var of in Gent.
 In de dertiende of de eenentwintigste eeuw.

Dirk Jaspert ♦ Als commentaar bij een interview die studenten ir. architect van Marie José afnamen omtrent onze samenwerking schreef ik nadien dit op: José is een briljant gevoelige ontwerper en het wordt als een zelfopgelegde plicht ervaren haar zo goed mogelijk bij te staan. Dat wil zeggen dat tot op het laatste moment voor realisatie zelfs dingen kunnen wijzigen, altijd ten goede maar moeilijk om bij te benen. Dit zorgt voor heel onorthodoxe samenwerkingen, verschillend van project tot project. Er is een grote verwantschap naar materialiteit/ruimtelijkheid en de samenwerking heeft me veel inzichten bijgebracht, typisch diegene die veel tijd verden. Om het eens niet over gebouwen te hebben: haar benadering en landschappelijke vormgevingscapaciteit omtrent de ontmoeting van een brug met de oever zijn mij werkelijk zeer dierbaar. De manier van aansluiting vinden is in feite veel belangrijker dan de brug zelf. Dat heb ik echt wel van José geleerd.

Elizabeth Hatz, *Throne for a Queen of Architecture* ♦ Twee tronen voor een Koningin van de Architectuur is een tweeledig werk – Avond en Morgen – als eerbetoon aan Marie-José Van Hee, een bijzonder integere en vaardige architect, wier werk tijdloze kracht, schoonheid en gulheid uitstraalt. De hoge Avondtroon kijkt uit op de ondergaande Zon die de Maan opwacht, de lagere Ochtdentroon is naar het Oosten gericht. Tussen beide zou het Bed van de Nacht kunnen staan. De Circadische Cyclus begint bij de Schemering, met de Avond en de Nacht. De Dagen zijn voor Wandelen en Tekenen. De Tronen zijn Geesteswandelangen en Verbliven. Bedden zijn voor Droomwandelangen.

Els Claessens & Tania Vandenbussche, *BERMEO*, 2007,
 Courtesy Philip Aguirre y Otegui ♦ Het basrelief van de trap
 in het werk BERMEO van Philip Aguirre y Otegui refereert
 naar de manier waarop Marie-José graag trappen vormgeeft
 en materialiseert: niet luchtig en ijl maar massief en stevig
 gesteund op de grond. Aan één zijde leunend tegen de muur
 en aan de andere zijde open naar de ruimte waarvan de
 trap deel uitmaakt. De zijkant van de trap is zoals de muren
 gepleisterd. De trap wordt een sculpturaal onderdeel van de
 muur en lijkt eruit gehouwen te zijn.

Filip Buysse, *Met kleur!* ♦ Het bronsachtige groen op de zeefdruk verwijst naar het fiets- en wandelpad dat aan het robuuste betonnen brugdek van de Verapazbrug in Gent zal hangen. De kleur geeft de stalen uitkraging een zachte uitstraling en identiteit en versterkt tegelijk de kleurnuances van lichtinval en schaduwwerking.

De Verapazbrug in Gent was een belangrijke mijlpaal tijdens de opstartjaren van Maat-ontwerpers. Het project ontstond vanuit een unieke samenwerking met MJVH architecten.

Bedankt José, voor de inspirerende ontwerpworkshops in de wedstrijdfase, het bevlogen en vastberaden engagement bij de verdere uitwerking en jouw onuitputtelijke energie die nodig was om kwaliteit gerealiseerd te krijgen.

Filip Dujardin, wall-column ♦ Een kolom is een samengedrukte muur. Ze geeft steun aan een bovenbouw en maakt de onderbouw open. Meerdere kolommen geven ritme en proportie aan een ruimte. Marie-José Van Hee beheerst het spel van open en gesloten, van muren en kolommen op een virtueuze wijze, en verheft zodoende bouwen tot architectuur.

Filip Reumers ♦ Een warme persoonlijkheid, zeer precies in opmeten en opvolgen van de ruwbouwwerken, zo kenden we jou. Je was graag langsgeslagen in Le Puy maar de pandemie verhinderde dat. Rust in vrede. ^{MJvHa}

Frederic Hossey ♦ Ik was stagiaire-architect bij Marie-José in 1986 in Brussel. Haar laat-postmoderne projecten neigden naar precisie en simpliciteit. Deze fotogravure van de Abdij Le Thoronet komt uit de Zodiaque collectie. Ik associeer ze met deze studiejaren. Haar werk: rigoureux, proportie, en bovenal poëzie en bescheiden.

Frederik De Smet, *Odysee, Nodas pachos*, 2012 ♦ Marie-José Van Hee. *A Walk*, deze keer met zeebenen. Het was stilte voor de storm. Van de kleine odysee zelf bestaats geen beeldmateriaal. De herinnering leeft enkel voort dankzij mondelinge overlevering. Er bestaan tientallen versies van, met elk hun eigen accent. Telkens als ze worden opgerakeld, brengen ze ons dichtbij bij elkaar.

Bijzondere verhalen als deze kenschetsen hoe José in het leven staat en hoe zij haar werk benadert. Een snapshot als getuige van haar open geest, haar zin voor avontuur en ontdekking. Die attitude vertaalt zich zonder twiifel in de ontwerpen van Marie-José Van Hee architecten.

PR5A - Petite Randonnée (G-J)

Geert Bruloot ♦ We hebben elkaar ontmoet toen je de eerste vette lijnen trok op het grondplan van ModeNatie Zonder woorden tekende je toen voor onze ogen de nieuwe thuis voor een internationaal modekruispunt in Antwerpen. Tijdens het bouwproces is een vriendschap ontstaan, geïnspireerd door een constant zoeken naar schoonheid en evenwicht. Marie-José leerde me kijken naar de verhouding tussen volumes, doorzichten en licht. Deze vriendschap heeft uiteindelijk de nieuwe bibliotheek gebouwd in onze eigen historische woning. Een kunstwerk, waarin ik elke dag leef en die een poëtische zin heeft toegevoegd aan de reeds gevarieerde tijdlijn van een bijzonder gebouw. Bedankt Marie-José!!!

Hans van der Heijden, *Lakerlopen*, Eindhoven, 2022 ♦ Een speciaal vervaardigd object dat te maken heeft met de esthetiek zoals ik die in Marie-José’s werk heb ervaren, overgenomen en bewerkt. Een gereduceerde gevelmaquette in laagjes MDF van een ontwerp waar Marie-José ooit vrij krachtig op reageerde.

Helen Thomas - Foto: Adam Caruso ♦ In augustus 2018 brachten we Marie-José Van Hee een bezoek in haar huis in Frankrijk. Grote delen ervan waren nog leeg en zij begon toen de transformatie ervan voor te bereiden; ze beeldde zich in hoe ze het ging bewonen. Het was spannend om dat proces van dichtbij met haar mee te maken – om haar op dat moment in het proces zelf te zien en te horen.

Hera Van Sande ♦ We wandelden samen een heel traject voor het maken van het nummer *a+u* 613. Een intense periode, een heerlijke periode, op zoek naar het uitdrukken van je werk en van wie je was, binnen het format van *a+u*. Het werd een prachtnummer. Als herinnering wou ik wandelen door de projecten, doorheen denkbeeldige ruimten, aan de hand van schetsen op zoek naar hun finale vorm. Ik wou wandelen in je gedachten, wandelen langs je potlood... De schetsen monteerde ik; ik maakte nieuwe ruimten, nieuwe connecties, plekjes, passages... steeds op zoek en ontdekkend... Het worden twee verweven verhalen: jouw schetsen en mijn verwondering.

Hilde Daem, *De Boomgaard* ♦ In de boomgaard van Marie-José zijn de seizoenen nog zichzelf. Hier gaan de fruitbomen langzaam hun gangetje zoals ze al eeuwen deden. Kaki’s, kweeperen en vijgen bloeien er in volle pracht, oranjegroen, goudgeel, paars en groenblauw, een heerlijke tuin van Eden. Geen architect die er iets te zeggen heeft. Niet in deze boomgaard, die ontsnapt – maar niet aan de lens...

Ilse De Sutter ♦ Samenhorigheid: een toestand of gevoel van nabijheid en geluk tussen mensen die samen zijn, hier als collega’s. Veel dank aan het voorbijje, het huidige en het toekomstige team.

PR5A - Petite Randonnée (M-S)

Margot De Caster ♦ Het model is een architectonische vertaling van een scène uit een renaissanceschilderij dat ik leerde kennen toen ik onderzoek deed naar overgangsmomenten en liminale ruimten: Bramantino’s “Aanbidding door de koningen”. De tijdloosheid van de structuur en materialen van het gebouw, de geleidelijke verschuiving van buiten naar binnen, en de verhoudingen en relatie met de context weerspiegelen veel van de aspecten die ik terugvind in het werk van Marie-José.

Marthe Vandenabeele & Alice Sanders, *Beeld – taal* ♦ Beter dan met taal drukt Marie-José zich uit in beelden. Voor verjaardagen, geluks- of beterschapswensen ontvangen we, huidige en voormalige medewerkers, beelden als digitale postkaarten in een gedeelde WhatsAppgroep. Het zijn voornamelijk beelden van licht en ruimte, gemaakt in het huis in de Varkensstraat en in Le Puy-Notre-Dame, maar ook tijdens de wandelingen daarussen. Het is deze blik op de dingen die we terugvinden in haar architectuur.

Mattias Deboutte, *De zwarte paddestoel* ♦ Op een late avond werkten we aan het ontwerp van de woning in Zuidzande. Aan een smalle toren met onderaan een compacte leefruimte met haard, keuken en zitbank hangt een wijd uithangend dak. Dit geeft onderdak aan bijkomende binnen- en buitenruimtes die naargelang de seizoenen of bezoekers kunnen worden opengemaakt of afgesloten. Het is een van de vele proefmodellen die met knip- en plakwerk tot stand was gekomen. Het zou een zwart huis worden. De opzet en het beeld van de maquette komen vaak bij me boven tijdens het ontwerpen.

Michel Devos, *Nul n'est censé ignorer la nature* ♦ Haar tekeningen groeien letterlijk uit de grond en de bouwplaats. Haar schetsen, met een dik potlood, evolueren intuïtief, instinctief. Ze rijpen. Haar huizen ademen discreet in hun omgeving. Met respect voor en in interactie met de natuur. Alle architectuur zou contextueel moeten zijn! *variatie op de uitspraak “*Nul n'est censé ignorer la Loire*” van Sylvie Augereau, grande dame discrète de la Loire. Tevens journaliste, schrijfster, organisatrice van La Dive Bouteille, eigenzinnige wijnmaakster en *copine* de José. *Santé*.

Michiel Hendryckx, *Stadshal*, 2013 ♦ Michiel heeft een zeer bijzondere blik; het houten lichaam van de Stadshal lijkt, gezien vanuit de Stadhuissteeg, op een vlinderstrik. Michiel schonk een kopie aan Marie-José en één aan Paul & Hilde. Zo komen we elke dag een miniatuurversie van de Stadshal tegen in onze kantoren in de Lieremanstraat. ^{MJV+H}

Nadja Van Houten ♦ De beleving van Marie-José Van Hee, op een wandeling door Antwerpen.

Paul Robbrecht, *Tuinhuis Merelbeke herbezocht* ♦ Een herbezoek roept nieuwe, onverwachte vragen op. Het legt een confrontatie bloot tussen toen en nu en toont hoe de tijd mutaties heeft gevoed. Zo ook in het tuinhuis

Indra Janda & Menno Vanderghote, *Zomernacht*, 8 augustus 2022 - Atelier Janda Vanderghote ♦ Ons beeld toont de verbeelding. Verbeelding die tijdens het werken voor, samen en met José almaar puurder werd. Tijd leren nemen... voor de essentie, subtiel en tactiel en toch... niks uit het oog verliezen én met oog voor detail.

Inge Ketelers, *51°03'31.4°N 3°43'03.5°E*, 2022 ♦ Deze publicatie is gemaakt naar aanleiding van de tentoonstelling *Marie-José Van Hee architecten. A Walk*, 2022. De foto's zijn gemaakt tijdens verschillende verblijven in de privéwoning van Marie-José Van Hee te Gent gedurende de jaren 2019-2021. Ze tonen de natuur en het veranderende licht in en rondom het huis.

Jan Baes, *Hearths* ♦ Hearths of Haarden is een driedimensionale schets van de centrale plek in de leefruimte van het project House V-D. Het is een organisch gesculpteerd element dat twee haarden bevat en opgebouwd is uit een massief blok, traag geharde ongebakken klei. Deze haard troont de kern van de domestieke ruimte als een uitzonderlijke plek en als een ode aan het ambacht en aan Hestia.

Jan De Causmaeker ♦ Marie-José Van Hee verbouwde samen met Paul Robbrecht en Hilde Daem een historisch stadspand uit 1870. Het project werd in 1997 bekroond met de Vlaamse Architectuurprijs. De woning is een synthese van klassieke architectuur en radicaal eigentijdse elementen, in een zoektocht naar betere woonkwaliteit in de stad. Zij zoekt de confrontatie op tussen traditie en vernieuwing, poëzie en ratio, zintuiglijkheid en abstractie. Haar talent, grote sensibiliteit en zeer persoonlijke signatuur leiden tot serene ruimtes met hoge leefkwaliteit en fijnzinnige beleving.

Jan Moens ♦ Met José samenwerken, autorijden, vergaderen of telefoneren was altijd warm, intens, passievol en gericht op ‘alleen het beste is goed genoeg’. José vroeg me wel eens: “VWat denk jij ervan, hoe zou jij het doen?” Een eenvoudige vraag waarmee wij ons als een echte partner aangesproken voelden. Fijner wordt samenwerken niet.“Het is net alsof het ontwerp zomaar vanuit mijn arm via het potlood op het papier komt”, is een uitspraak van haar die me altijd zal bijblijven. Zo zag ik het atrium van de modenatie groeien van José-schets tot de uitvoering. Met name aan de houten trap hebben we Guido, Rudy, Dirk, Rolf en Leslie, veel plezier beleefd. Ik heb van José veel mogen leren.

Javier Fernández Contreras, *House Dedercq*. 2017 ♦ In 2017, toen ik me onzeker voelde over mijn toekomst, nodigde Marie-José me uit om een essay te schrijven over haar werk. De dagen die ik met haar doorbracht in Gent hebben mijn leven voorgoed veranderd.

De Varkensstraat in Gent, met de Varkensstraatwoning van Marie-José Van Hee in de voorgrond

De Varkensstraatwoning van Marie-José Van Hee in de voorgrond

in Merelbeke, een project voor een gemeenschappelijke docent van Marie-José Van Hee en mezelf. Het ontwerp ontstond in 1979 uit een gedachtewisseling tussen ons beiden. Meer dan vier decennia later legde ik mijn herbezoek vast in deze bijdrage als een treffen met de tand des tijds.

Peter Vanooteghem en **Mieke Claeys** ♦ In de 'Jardin des Ami.e.s.' staat een serre...Wegens een gedeeltelijke onteigening van onze tuin te Beernem kwam de serre in 2000 in het gedrang en viel hij bijna ten prooi aan de schroothamer. Dankzij Marie-José is de serre gered (CARE) en verplaatst (A WALK) naar haar eigen tuin in de Varkensstraat te Gent, waar hij ten volle tot zijn recht komt in een groenrijke omgeving. Damast geweven wachtend op een 'dejeuner sur l'herbe'. (De betrokken foto is reeds gepubliceerd in het boek *More Home, More Garden*)

Ricardo Gordon ♦ Ik heb Marie-José onlangs ontmoet, hoewel ik haar voortreffelijke werk al bewonderde. Onze ontmoeting toonde eens te meer aan dat architectuur een kracht bevat die mensen kan verenigen, zelfs zonder elkaar te kennen. We spraken over verschillende projecten en enkele details die, zoals in de muziek, de melodie vervolmaken. Daarom wilde ik, toen ze me vertelde over deze bijzondere tentoonstelling en over de mogelijkheid om externe bijdragen te ontvangen, absoluut deelnemen en deze tekening opsturen, die in zich de energie en de verbondenheid bevat die ons verenigt.

Sahar Jaber, *The continuous table*, 2022 ♦ 111 jaar geleden kreeg ik de kans om mee te werken aan het Huis-Werk-Tafel-project. Ik herinner me dat het allemaal begon toen Marie-José haar gedachten begon te delen over een tafel zonder begin of einde. Een tafel die verder groeit om nieuwe verhalen en ervaringen mogelijk te maken. Dit kunstwerk illustreert deze herinnering en verbeeldt die doorlopende tafel in een abstracte visualisatie. De zeefdruktechniek doet recht aan Marie-José’s waardering voor ambacht en details.

Sam De Vocht ♦ De schaduw van een witte tortelduif raakt het enkele glas. Het getsjirp van vogels in de achtertuin botst op ons trommelmvlies. Als bewoner van de Varkensstraat belichaamt Marie-José vele dieren. Als een spin tekent ze rustig haar web, als een zwaluw bouwt ze nest na nest. Kattengems, underdog, wijze uil en bovenal een vrije vogel.

Stief Desmet, *Athena Noctua*, 2021 ♦ In de *Drawing Room* van Marie-José vinden we een hooggeplaatste nis die ze tijdens de uitvoering van de werf, besloot aan te brengen in de diepte van de wand. De wanden in haar ontwerpen worden uitgedikt, opdat ze meer bescherming zouden bieden tegen het koude buitenklimaat, maar ook uitgehold zodat ze bewoond kunnen worden door boeken, borden, platen en kunstwerkjes die ze tegenkomt en *cours* de route. Het verlangen leefde al een tijd om een vogel, symbool van vrijheid, in de nis te plaatsen. Voor deze gelegenheid wordt het een nachtvogel, symbool van de wijsheid. ^{MJV+H}

PR5A - Petite Randonnée (J-M)

Johan Celsing, *Årsta church, protestant, under construction*, 2010-2011 ♦ De film toont momenten van het bouwproces. Het gebouw is een dragende bakstenen constructie met roodbruine en wit, groen en rood geglazuurde bakstenen, waarvan er verschillende om akoestische redenen geperforeerd zijn. Het dak met balken en perforaties is van in situ gestort beton. Alle bakstenen zijn standaard Deens, echter in Zweden volgens specificatie geglazuurd. Wij ontwierpen het kruis, de doopvont en de stapelbare banken, alsook stoelen en ceremoniële voorwerpen voor de kerk. Omdat ik een verwantschap voel tussen haar en mijn werk, ben ik blij dat ik deze fragmenten van het bouwproces kan inbrengen, vooral omdat ik de kerk in het voorjaar van 2022 nog samen met Marie-José Van Hee bezocht.

Johannes Robbrecht, *Field trip, Le Mercantour*, 2022 ♦ Een wandelaar wordt gevormd door zijn wandelingen. Door het lichaam dat het denken moedig over de kam duwt. Marie-José Van Hee, een fervent wandelaar, vertelde me ooit over de GR52 (die door het Parc National du Mercantour loopt) als één van de meest bijzondere routes die ze ooit bewandelde. Ik toon mijn beelden van afgelopen zomer – van de zesdaagse tocht die ik samen met mijn gezin maakte – als beelden die Marie-José mogelijk in haar (onder)bewustzijn heeft opgeslagen.

Juan Duque ♦ Deze postkaart is een uitnodiging voor u om het huis van Marie-José te verkennen. De afbeelding, met de titel ‘The Walker’, is in 2013 in Berlijn gemaakt. Voor mij laat dit handgebaar zien hoe Marie-José al doende kennis creëert. Op de keerzijde vindt u een performatieve partituur waarmee u de ruimtelijke configuraties in Varkensstraat 7 lichamelijk kunt ervaren.

Kiki Verbeeck ♦ Gent, oktober 1994 Ik neem je mee naar het eerste jaar van Marie-José Van Hee als docent. Een zoekende student en een even zoekende docent. Hoe iemand je kan prikkelen en voortstuwen. Hoe de ene vrouw de andere opleidde. Hoe we elkaar gevonden hebben. De impact van die ene speciale persoon die we ooit willen tegenkomen. De magische mentor in José Van Hee. Brussel, oktober 2022

Klaas Goris, *Een uitnodiging van een vriendin* ♦ Het eerste contact was in het begin van de jaren '80 onder invloed van de S/AM (Stichting Architectuurmuseum), via Christian Kieckens. Nadien sporadische contacten, tot zij samen met Paul Robbrecht en Guy Mouton mijn/de masterproef begeleidde aan Sint-Lucas Gent, na het begin van de 21ste eeuw. Vrienden schrijven elkaar, dus daarom een brief, om de ware toedracht neer te pennen van iemand die je leven heeft gemarkeerd doorheen de tijd.

Koen Van Synghel, *Betonboom I*, 2022 ♦ MJVH initieerde me in de kunst van het wandelen. In 2018 stapte ik in Japan, in de voetsporen van dichter-pelgrim Matsuo Bashō,

PR5A - Petite Randonnée (S-W)

Sylvia Van Peteghem, *print van fish-bodianus*, 1893 ♦ Ooit koos Marie-José een Fragonard uit de Boekentorencollectie als favoriet: 19de-eeuws, grafiek en natuur. Daardoor durfde ik dit werk naar voren te schuiven. Waarom een vis? Bij het eerste diner kwam een onvergetelijke en perfect gepresenteerde zonnevis (met zijn geheime kruiden) op tafel, want ook dat kan ze meesterlijk. Deze twee vissen werden in 1819 door een anonieme kunstenaar gegraveerd en ingekleurd voor de *Naturgeschichte in Bildern*. De warmte van de zachtrode Katvis en de perfectie van de schijnbaar eenvoudige litho doet me denken aan wat Michel Devos over Marie-José’s werk schreef: *Her architecture never shouts, it whispers*.

Sylvie Cosyns ♦ De sculptuur in keramiek werd met de hand opgebouwd, een verwijzing naar detail en ambacht wat het werk van José voor mij symboliseert. Het is een proces dat evolueert en ontstaat op het moment van uitvoeren. De planopbouw van José staat centraal in dit werk. De vorm bevat continuïteit maar is niet meteen volledig waarneembaar. De weerkaatsing van het licht varieert op de contouren en de texturen. Het ontwerp werd uitgewerkt in lichte klei met chamotte, erna werd de sculptuur deels gepolierd en deels uitgewassen. Verschillende texturen ontstaan zonder glazuur of andere toevoegingen. Het geheel ontstond vanuit éénzelfde puur materiaal.

Thomas Faes, *Quercus ilex*, 2022 ♦ In de noordwestelijke hoek van de ommuurde tuin staat een slanke steeneik. Afgeschermd door twee bakstenen muren wordt de boom omgeven door een steeds wisselende wilde en kleurrijke ondergroei van *Galium aparine*, *Erigeron canadensis* en *Jacobaea vulgaris*. De jonge *Quercus ilex* staat nog wat wankel in zijn licht verhoogde, gemetselde plantenborder, maar hij weerstaat koppig de sterke, wervelende wind in de ommuurde patio. Zachtjes ontgroeit de boom zijn beschermende muren en begint hij zijn rol als gravitatiecentrum in de tuin op te nemen. De *Quercus ilex* is een terugkerende boom in het werk van Marie-José Van Hee en speelt een subtiële, maar imposante rol in het landschappelijke facet van haar architectuur.

Tinne Verwerft, *Tegelwijsheid* ♦ “Met tijd en boterhammen” is een uitspraak die ik leerde van M.-José. Daaraan gaat vooraf: eerst de grote lijnen goed uitzetten. Helder plan, krachtige ruwbouw, feilloze circulatie, veel daglicht. (Voor minder gaat ze niet.) Pas als de basis goed zit, kan men verder afwerken – “met tijd en boterhammen”, desnoods kamer per kamer. De zegswijze lijkt op M.-José zelf van toepassing. Ze kan de tijd voor iets nemen, de tekening soms even laten rusten. Een tegelwijsheid als plagerij... want José is wars van elke kneuterigheid. Misschien past de tegel straks nog in de gevel van ons bureau.

Ursula Novak ♦ Mijn bijdrage aan deze tentoonstelling, waar ik graag aan meewerk, is een kort essay en een reeks analoge fotoafdrukken van de onderwerpen die ik in de

zo’n 1.000 km van zijn *Oku no Hosomichi* ofte *De Smalle Weg* naar het Verre Noorden. Onderweg ontdekte ik hoe monumentale ceders de tempelarchitectuur in Nikko overtroffen. Meer zelfs, ze maakten de architectuur overbodig. Terug in België groeide het besef dat bomen (en grondstoffen) onachtzaam voor architectuur worden opgeofferd. Betonboom is de eerste tekening van een reeks die mediteert over de natuur van de architectuur. Dankzij de oude techniek van *stone rubbing* herrijst uit een plankbekiste betonbalk in MJVH's achterhuis opnieuw een boom.

Kris Martin, *Wakefield*, 2014- Courtesy van de kunstenaar ♦ Kris was een architectuurstudent van Marie-José maar verkoos een ander levenspad. Voor de Architectuuriënnale in Venetië, editie 2018, zouden we *Wakefield* tonen in de *Corderie dell'Arsenale*, maar de organisatie liet niet toe om de bakstenen wanden te perforeren. De hagedis die quasi verdwijnt tegen de achtergrond van een natuurstenen wand, capteert de warmte van de middagzon, een warmte die we terugvinden in de materialisatie van de vele werken die Marie-José getekend heeft en nog steeds realiseert. ^{MJV+H}

Kristoffel Boghaert, *eerste verbouwing* ♦ Dit 'project' associeer ik heel sterk met mijn ontdekking van José’s werk, zowat 30 jaar geleden. Ik transformeerde een rechthoekige standaard fruitkist tot een vierkantig exemplaar, heb het hout wit gelaagd en met afstandhouders los van de muur geplaatst, waardoor licht en schaduw kunnen spelen. Finaal is de ingreep amper zichtbaar.

Lennert Dejonghe ♦ Wat José en ik misschien nog meer delen dan een passie voor architectuur, is een liefde voor 'het goede leven'. Dat Bourgondische is nu de kern van mijn nieuwe werk, maar je kan dat minstens evengoed terugvinden in José’s architectuur.

Linda Loppa, *Modenatie*, 7 september 2022 ♦ **De** grootsheid van het ModeNatie gebouw werd een nederige ervaring, zoals wij, de bezoekers of de mensen die het voorrecht hadden in het gebouw te werken, werden uitgenodigd om het te omarmen. De Petit Paris' hoek en de locatie van het gebouw, herbekeken vanuit een menselijke ervaring, bescheiden door haar ingrepen; een door de tijd vergeten gebouw, nostalgisch en klaar om te worden. Bedankt Marie-José.

Lou Terryn *Umbonium vestiariu: een verzameling* ♦ De logica die vervat zit in de kleur, tekening en vorm van deze schelpen (*Umbonium vestiariu*) doet mij onmiddellijk denken aan de architectuur van Marie-José. Ook bij haar zitten alle elementen op de exact juiste plaats; een puurheid die voortkomt uit haar bedachtzame manier van vormgeven, waarbij elk aspect grondig werd uitgedacht en samengeknoot tot een helder geheel.

Marc Dubois, *Marie-José Van Hee en Claire Bataille*, Aalst, februari 1985 ♦ Twee dames met een grote uitstraling en betekenisvol in hun vakgebied. Claire Bataille verzamelde veel lidgelden voor de S/AM, opgestart door Christian Kieckens en mijzelf. Een moment van vriendschap en feest in het appartement van Christian.

De Varkensstraatwoning van Marie-José Van Hee in de voorgrond

tekst aansnijdt. Marie-José is een uitstekende architect en een mentor van onschatbare waarde, die me veel heeft geleerd over het kijken naar architectuur, het belang van licht en het begrijpen van ruimtes. Dat zijn allemaal belangrijke principes die ik nu dagelijks gebruik, wanneer ik bezig ben met schijnbaar eenvoudige of onderschatte architecturale taken.

Valerie Doutreluingne, *Moving Branches* ♦ “Een ode aan de verhalen en het spelen” De gebouwen van Marie-José Van Hee weerspiegelen bijna altijd een manier van bewegen. Een wandeling door een huis krijgt de beleving van een wandeling door een wilde tuin waar de verwachting van een subtiële verrassing altijd aanwezig is.

Viktor Derks, *Salisbury Via Beira*, 2022 ♦ Mijn ouders verhuisden een tijd terug uit een woning in het centrum die Marie-José Van Hee voor hen had ontworpen, naar een huis in de stadsrand van René Heyvaert, dat ook door haar is verbouwd. Jarenlang hing een plakkaat van de spoorwegverbinding tussen Salisbury (nu Harare, Zimbabwe) en Beira (Mozambique) naast de keukendeur. In het nieuwe huis markeert het object – dat zelf een tocht evoceert – opnieuw de toegang tot dezelfde plek.

Wannes De Brouwer ♦ Herinterpretatie van de schets die Marie-José maakte toen haar als kind werd gevraagd om haar droomwoning te tekenen. In tegenstelling tot de typische kindertekeningen van een woning koos ze voor het idee van een vlinderdak en een betonnen trap.

Willem Cole, *PORTRAIT - VOLUME - IANA - VLS - 2022* ♦ Portret op basis van een volume in kubusvorm, op schaal getekend met Caran d'ache luminance 162 , 810 en 061.

Wim Cuyvers, *Batons de buis mort* ♦ Een stapeltje buxusstammetjes voor Marie-Jose. Buxus is in Europa inheems en groeit in het wild. Buxus wordt heel oud. Buxushout is de enige Europese houtsoort die in water zinkt (soortelijk gewicht 1150kg/m3). Een van de redenen om in het nobele buxushout te kappen was dat het langer zou meegaan dan zilver en goud: het kon immers niet gesmolten worden. Sinds de oude Grieken was buxus het symbool van eeuwigdurend leven. Op dit ogenblik sterft de buxus massaal af door de aanvallen van de buxusmot, *cydalima perspectalis*, ongewild overgebracht vanuit het verre oosten, meegebracht door een dolgedraaide samenleving. *Batons de buis mort* zijn een *memento mori*.

Wim Goes, *Tekeningen*, 2022 ♦ De tekeningen tasten architectuur en natuur af, samen met het leven dat er plaatsvindt.

Wim Voorspoels ♦ Dank voor de eindeloze volharding. De start van veel nieuwe ontmoetingen, ervaringen, vriendschappen...